HALK BİLGİSİ
HABERLERİ

H. B. D. İstanbul merkezi tarafından neşrolunur

Aylık Mecmua

Müdürü:
İzzet Âdil

İÇİNDEKİ YAZILAR

YIL : 1 *1 Kânunuevvel 1929* **SAYI : 2**

İstanbul - İktisat Matbaası

GELECEK NUSHALARDA

Halk şiirleri	Rıdvan Nafiz B.
Türk ellerinde Halk Bilgisi hareketleri	**İsmail Hikmet B.**
Sıvas'ta Timorlenk menkabeleri	**Ahmet Halil B.**
Erzurum'lu Emrah'a dair	Mehmet Halit B.
Sinop'ta derlenmiş sözler	Mehmet Şakir B.
Âşık Ali	M. Zeki B.
Âşık Bedri	Halis Turgut B.
Âşık Ahmet	Faik Tulunay B
Isparta'da doğum âdetleri	Sami B
Baba Salim	Kemal Ahmet B.
Anadolu'da İlk Türkçüler	Hasan Fehmi B.
Deliboran	Ali Rıza B.
Bursa'da tanyeler	Dr Osman Şevki B.
Çocuklara ve çocukluğa dair âdetler ve itikatlar	**Faika İsamettin H.**
Yunus Emre ve Ahilik	Ahmet Halil B.
Âşık Nihani	Abdürrahmam ŞerefB.
Köy manileri	Mehmet Şakir B.
At hakkında Türküler	Hüseyin Avni B.
Ayaş'lı Fahri ve koşmalar	Ziyaettin Fahri B.
Halk Türküleri hakkında konferans	**Ahmet Muhtar B.**
Âşık Vahdeti	Mehmet Ali B.
«Ay» hakkında anket cevapları	* * *
"Yağmur Duası" hakkında anket cevapları	* * *
"İsimler" hakkında anket cevapları	* * *
Konya'da derlenmiş kelimeler	M. Zeki B.
«Hocaoğlu» hakkında notlar	Mehmet Halit B.
Manisa'da toplanmış masallar	* * *

Gönderilecek malzemenin, nerede, ne zaman, kimlerden ve ne suretle toplandığı tasrih edilmelidir.

HALK BİLGİSİ HABERLERİ

H. B. D. İstanbul merkezi tarafından çıkarılır aylık mecmua

Yıl : 1 — 1 Kânunuevvel 1929 — Sayı : 2

SİNOP'TA HALK HEKİMLİĞİ

HAKKINDA BİR KAÇ NOT

I

KURŞUN DÖKMEK

Kurşun; bu işte tecrübe sahibi, ocaklı ve izinli ihtiyar kadınlar tarafından alelekser nazarda, aklî ve asabî hastalıklarla emrazı humeviyenin had, hezeyanlı zamanlarında dökülür. Kurşun dökmenin kendine mahsus bir usulü olduğu gibi bunun için de bazı alat ve malzeme bulunmak şarttır. Keramet, usulden ziyade mezkûr malzemenin kemmiyet ve keyfiyetinde aranılır. Aletler; tava (kurşun eritmeğe mahsus) tas (su koymağa mahsus) ve peştamal (hastanın başını örtmeğe mahsus) dan ibarettir.

Malzemeye gelince: bilhassa dikkate şayan olup kurşuncunun beraberinde getirdiği bir sepet içine itina ile yerleştirilmiştir. Bunlar da, makas, pıçak, soğan, sarmısak, yumurta, tarak, ufak ayna, ekmek, üç süpürge teli, mum, beş on parça kesme şeker gibi şeylerdir.

Kurşun şu suretle dökülmektedir : bir kurşun parçası tava içine vazolunur. Bu, mangal veya ocakta izabe edilir. Aynı zamanda tas içine de mıktarı kâfi su konulur. Eritilen kurşun, tas içindeki suya birdenbire ve (bismillah, benim elim değil,Ayşe Fatma anamızın eli) denilmek suretile atılır.

İlk iki kurşun hastanın peştamal ile örtülmüş olan başında, üçüncüsü de göbeği üstünde dökülür. Müteakiben tekrar eritilen kurşunun ikisi hastanın ayak ucunda, biri de oda veya sokak kapısının eşiğinde dökülür.

Şu suretle kurşun dökmek ameliyesi hitam bulduktan sonra hasta, kezalik üç defa olmak üzere, kapı eşiğinden geçirilir. Tas içindeki suyun bir kısmıla hastanın yüzü ve elleri yıkanılır. Sepet içindeki malzemeden birer parçası kurşunlu suyun içine atılır. Ekmek köpeklere, diğer mevat ta üç yol ağzındaki bir köşeye dökülerek cin, perilere verilir. Köpeğe ekmek verilirken tastaki su birdenbire üstüne atılır. Köpek silkinince, hasta da hastalık veya nazardan silkinirmiş

Müzap bir halde su içine atılan kurşunun aldığı muhtelif şekillerden hastalık, nazar hakkında bir takım tefe'üllerde bulunulur, esbabı izah olunur.

Kurşun döküldükten sonra tas içine beş on kuruş konulmak usuldendir. Bu kurşuncunun ücretidir. Kurşun dökmenin göstereceği lüzuma göre muhtelif zamanlarda tekrar olunur. Kurşun döktürülmekle hastanın « hafiflediğine » itikat edilir.

II

ŞERBET DÖKMEK

Şerbet; bilhassa uğrama, dışarılık, inme namları verilen emrazı akliye ve asabiyede dökülür. Şerbet iki şekilde dökülmektedir: biri, sureti mahsusada hazırlanan şekerli bir mahlulü okuyup üfledikten sonra dökmektir. İkincisi, kurşun döküldükten sonra kurşuncunun sepetindeki malzemeden soğan, sarmısak v. s. gibi mevat tastaki su içine atılarak (şerbet) ihzar edilir. Şu suretle hazırlanmış olan tas muhteviyatı gece saat dört, beşte üç yol ağzına dökülür.

Dökülürken, üç defa (ver sağlığımı al derdimi. Biz senin ağzının tadını verdik; sen de bizim ağzımızın tadını ver !) denilir ve derhal arkaya bakılmadan eve avdet edilir.

III

PARPILAMAK

Bu da halka ait mihanikî tedavi usullerinden biridir. Parpa; ekseriyetle (kuduz) a karşı yapılmakla beraber, bazan efrencî ve derenî tabiatlı iltihabı azım, unkî, ıptî adenit, suilkaniye - nadiren - verem gibi hastalıklara da tatbik edilmektedir.

Parpı, kezalik ocaklı, izinli eşhas tarafından yapılmak lâzımdır. Hatta bu pek basit

MUĞLA'DA

DABAĞ ESNAFI TEŞKİLATI

Bizde eskiden her şeyin başı bir teşkilâta ve intizama bağlı idi. Bilhassa esnaf teşkilâtı çok muntazamdı. Osman oğullarından dördüncü Murad'ın Bağdat seferine giderken İstanbul'da bütün İstanbul sekenesi ve esnafına yaptırdığı geçit resmi bu hususta çok esaslı bir fikir vermeğe kâfidir. Meşhur seyyahımız Evliya Çelebi'nin kuvvetli görüşü ve kalemile tasvir edilen bu geçit resminden her sınıfın çok iyi bir teşkilâta malik olduğu anlaşılıyor. Fakat bu teşkilât yalnız eski İmparatorluğun merkezine münhasır değildi. Her muhitte bulunan esnafın da bir teşkilâtı vardı. Bunu, hâlâ bakiyesi ölgün bir surette ve artık dirilmesi imkân haricinde bulunan şimdiki Dabağ esnafının teşkilâtından anlıyoruz.

Muğla'da eskiden ve hatta çok yakın zamanlara kadar esnaf teşkilâtı mevcut ve nafizdi. Bu teşkilâtın siyasî, dinî işlere bile karıştığı görülürdü. Zaten aşağıda göreceğimiz veçhile yalnız burada değil, her yerde esnaf teşkilâtının başı dinî rüesaya kadar ulaşır ve Pirler muhakkak peygamber sülâlesine mensup bir zattan olurdu. Her esnaf teşkilâtında bu esastır: Berberlerin, Papuççuların,hatta Lâğımcıların bile Piri vardır. Fakat bu gibi teşkilât muhakkak dinî itikatlar ve hurafelerle bulaşıktır.

Muğla'da elyevm Dabağ esnafının teşkilâtı mevcuttur. Fakat artık ne bir kuvveti ne de bittabi tesiri vardır, o kadar ki bu günkü varlığına yok denilse daha doğru olur. Çünkü bundan sonra ne bu teşkilât devam edebilir, ne de eski emir sarıklı kıyafetile ayağa kalkabilir.

Ağausta:

Eski Dabağ teşkilâtında bu

---

işe eliyatan, fakat izinli olmıyan bir şahsın yapacağı parpılamanın hiç bir tesiri olmıyacağına itikat edilir. Parpı, yarım metro uzunluğunda ince ve elastikî bir gül - mutlaka - değneği ile hastanın çıplak nahiyesine veya elbisesinin üzerine okuyup, üfleyip bir kaç darbe indirmekten ibarettir.

M. Şakir

H. B. D. Sinop muhabiri

teşkilâtın başlarına, yani reislerine (Ağausta) derlerdi. (Ağausta) pir vekilidir. Lakin, aşağıda göreceğimiz veçhile pir vekili yalnız (Ağa usta) değildir (Eroğlu) da pir vekili sayılır.

Ağaustanın vazifesi: Umum esnafa nezaret etmek ve işlerine bakmaktır. Bir iş olduğu vakıt esnafın inzibatını temin eder, ve o işin icrasına memurdur.

Yiğitbaşı

Teşkilât yalnız bir (Ağa usta) dan ibaret değildir. Bir de hey'et vardır. Bu hey'et esnafın ileri gelenlerinden ve seçilmiş ustalardan ibarettir. Bunlar yedi, sekiz kişiden ibaret olup esnaf hakkında kararlar verirler. Bu kararlar temyizsizdir. (Ağausta) nın bir de muavini vardır. Buna (Yiğitbaşı) derler (Yiğit başı) (Ağausta) nın emirlerini infaz eden bir memurudur, aynı zamanda hey'eti teşkil eden ustaları toplar, (Yolsuz) larla da barıştığı vakıt (Yeğit başı) ya yolsuzlar tarafından kırk para verilirdi.

Yolsuzluk

Bu, esnaf teşkilâtında verilen cezanın adıdır. Bu ceza her vakıt verilmez. Tam yerinde ve âdilâne bir surette verilmeğe dikkat edilir. Bu ceza esnaf arasında hakikaten müessirdi. Bu cezayı müstelzim hareketler, denebilir ki, esnafın umum menfaatile alâkadar olduğu gibi, namaz vaktında camiye gitmemeği itiyat edenler ve dinî vezaifte mübalâtsızlığı görülenler de (Yolsuz) cezasına mahkûm olurdu. Meselâ: iki esnaf alış veriş yaparken bir üçücüsü gelip pazarlığa girişemez, fiata pey süremezdi. Şayet içlerinden birisi gelip te diğerinin menfaatini haleldar edecek bir harekette bulunursa derhal (Yolsuz) cezası verilirdi Bir tüççarla gizlice birleşerek iş yaptığı haber alınırsa o vakıt ta (Yolsuz) olurdu.

(Yolsuz) cezası şudur: (Yolsuz) olan esnafa selâm verilmez, Alış veriş edilmez Kahveye geldiği vakıt kahve ısmarlanmaz Esnafın bulunduğu mahalle giremez Meselâ Dabağhaneye giremez. Bu ceza cürmün derecesine göre temdit edilirdi. Yolsuzluk bir hafta, on gün, on beş gün ve daha fazla devam edebilirdi.

Ustalık:

Eskiden bir çırak usta olmak için ustasına binbir gün hizmet etmek lâzımdı. Bu kadar günü doldurmıyan, yani ustasında binbir gün çalışmıyan usta olamazdı. Binbir günü doldurduğu vakıt merasimle ustalar tarafından peştamal kuşatılır, ve usta olurdu. Yalnız (Çırak) usta evlâdı olursa o vakıt peştamal kuşanmadan da usta olabilirdi. Bir usta vefat ederse dükkânını zevcesi de işletebilirdi.

Eroğlu:

Eskiden yedi, üç veya iki senedebir Muğla'ya Kırşehirden Nakşıbendî tarikatına mensup bir zat gelir, esnafın usta olacak çırakları varsa onlara peştamal kuşatırdı. Esnaf bu zata fevkalâde hürmet ederdi. Paralar toplarlar, evlerine misafir ederlerdi. Bu zata (Eroğlu) adını verirlerdi ki aynı zamanda (Pir vekili) sayılırdı.

Peştamal kuşanma merasimi:

Bu merasim çırakların usta olması için yapılır. On, on beş çırak usta olacağı vakıt, yani binbir gün gizmet ettikten sonra ustalarına müracaat ederler. Müracaatları is'af edilir. Bunun üzerine çıraklar para toplar, kendi tabirleri veçhile kazan devirirler. Bu merasimde yalnız Dabağlar değil, diğer san'at sahipleri de bulunduğu gibi peştamal kuşanma da gene Dabağlara munhasır olmayıp, diğer san'atların çıraklarına da aittir. Yani Dabağların peştamal kuşanmalarına diğer san'atların çırakları da iştirak eder, peştamal kuşanarak usta olurlardı. Yalnız diğer san'atların çırakları topladıkları parayı masraf görülmek üzere Dabağların (Ağa usta) sına verirler.

Bütün esnaf peştamal kuşanma merasimine davet edilirdi. Her san'at erbabı kendilerine mahsus muhtelif renkli ve ayetlerle süslü bayraklarla merasim yapılacak mahalle giderler. Merasim mahalline halılar, hasırlar, kilimler, seccadeler yayılır, bir tarafta yemek kazanları kaynar, esnafın ileri gelenleri, Ağaustaları ve diğer ustalar ihtiram mevkiine geçerler. Hükûmet erkân ve memurini ve halk ta davet edilir. Her şey ikmal ve itmam edildikten sonra esnaf hocası ustaların karşısına geçer ve şöyle der:

— Çıraklar sizden izin istiyorlar. Usta olacaklar. Hakkınızı helâl edin. Nasıl bilirsiniz?

Ustalar cevap verir :

— Helâl olsun. Çıraklar da haklarını helâl etsinler

Her iki taraf haklarını helâl ederler Başka bir şey söylenmez . Ustalar yahut Eroğlu tarafından çıraklara peştamal kuşatılır, çıraklar da bu suretle usta olurlar. Bu merasimi ustalar meclisi idare eder. Çıraklar peştamal kuşandıktan sonra usta olurlar, müstekillen san'atlerini icra ederler. Merasimin hitamında yemekler yenilir Akşama kadar eğlenilir , herkes mesrur ve şadan evine döner.

Bu gön bu âdetler kalmamıştır. Mütevali harpler, iktisadî, içtimaî, değişiklikler bunları silüp götürmüştür

Dabağların Piri :

Her san'atın bir piri olduğu gibi Dabağların da Piri vardır, demiştik . Dabağların mütaammim olan pirleri İbniabbas'ın oğlu şeyhMahmut'tur. Bu zat hazreti Peyğamberin amcasının oğludur, mezarı Taif'tedir. Dabağlerın arasında dönen rivayete göre güya hazreti Peygamber (Beni ziyarete gelemiyenler İbniabbas'ı ziyarete giderlerse beni ziyaret etmiş gibi olurlar) demiş

Diğer mazanne ve pirler hakkında olduğu gibi Şeyh Mahmut hakkında da bir çok rivayetler ve hurafeler vardır. Bunlardan bazılarını nakledelim:

Şeyh Mahmt bir gün cenabı peygamberle birlikte giderlerken bir köpek derisi görmüşler, Peygamberimiz (bunu temizliyebilir misin?) demiş. Şeyh Mahmut «yaparım» cevabını vererek derhal işe başlamış, deriyi dabağlamış O vakıt peygamber de arkasını sıvamış, ve:

— Pirsin.

Demiş, bu yüzden bu zata (Pir) demişler Derinin gerisini hazreti Ali ellemiş, yani elile dokunmuş, yumuşak olduğundan tırnağıla perdah etmiş, perdahçıların biri de hazreti Ali olmuş. Bu rivayet hazreti peygamberden menkulmüş.

Şeyh Mahmud'un çırakları da vardır. Bunlardan biri bilhassa (Ahi Evran) çok meşhurdur Dabağların asıl maruf pirlerinden biri de bu zattır. (Ahi Evran) hakkında mütead di ve muhtelif rivayetler mevcuttur. Bazıları şunlardır:

(Ahi Evranı veli) bir gün çırak iken Dabağhaneye mal

almak için müşteriler gelmiş ve mal istemişler. Diğer çıraklar mallarını müşterilerin önlerine sermişler, her çırak malını bitirdiği halde (Ahi Evran)ın taşımakta olduğu mallar bir türlü bitmemiş Buna ustası da şaşmış kalmış. Bu hadise üzerine diğer çıraklar (Ahi Evranı veli)ye düşman olmuşlar, öldürmeğe karar vermişler. Ahi Evran'ı Dabağhane içinde sıkıştırmışlar. Fakat Ahi Evran yılan olmuş ve kayup kaçmış. Sonra şu bettuayı etmiş.

—Orta malı hizmeti görmiyenler unmasın

Bu şahsın kim olduğu ve nerede bulunduğu ve tarihi hakkında malumat yoktur. Yalnız tarihin kaydettiği bir (Ahi Evranı veli) vardır.

Bu Ahi Evran Osman oğullarının ikincisi Orhan Gazi devri velilerindendir. Keramet sahibidir Fakat Dabağların(Pir) olarak kabul ettikleri Ahi Evran'ın bu zat olup olmadığı meçhuldür.

Mamafih Dabağların verdiği malûmata göre (Ahi Evran'ın Şeyh Mahmut ta olması ihtimal dahilindedir Dabağlarda mevcut bir rivayete göre Şeyh Mahmud'a (Ahi Revan) de derlermiş. Güya peygamber bir muharebeden gelirken Şeyh Mahmud'un harpte nasıl hareket ettiğini sormuş, cevap olarak Şeyh Mahmud'un harpte her iki tarafına sallandığını söylemişler. Bu yüzden Şeyh Mahmud'a peygamber (Ahi Revan) demiş Ahi Evran'la, Ali Revan arasında bir müşabehet vardır. (Elif) ile r) nin yerlerini değiştirmesi meseleyi iğlâka kâfidir.

Bu isimlerin karıştırıldığı şüphesizdir Çünkü (Ahi) ismi peygamber zamanında yoktu. Bu isme ancak Selçuki'lerin son devirlerinde rastgeliyoruz Malûmdur ki (Ahi)lerin teşekkülleri Muhammet peygamberden çok sonradır. Şu halde ya (AhiEvran)a bir kutsiyet verilmek maksadila bu rivayetler çıkarılmış, yahut rivayetler yayıldıkça maksat kaybolmuştur. Yalnız şu muhakkak ki bu zatın kim olduğu katiyetle bilinemiyor.

Verdiğimiz tafsilâttan anlaşılacağı veçhile bizde bu kabil esnaf teşkilâtı tarikatlarla çok münasebettar isede o kadar karışık rivayet, hihâye ve hurafe mevcuttur ki bu gün işin içinden çıkmak âdeta güç bir hale gelmiştir.

Mustafa Cavit
H. B. D. Muğla muhabiri

HALK MASALLARI

[Gédéon Huet, les Contes populaires, Paris, Ernest Flammarien 1923.189 Pages.]

(Bu eser üç kısımdan mürekkeptir. Biz; birinci ve ikinci kısımları, yani halk masallarının teşekkül ve tekâmülüne ait bahisleri hülâsa ettik. Bir asırdan fazla bir zamanbanberi Avrupa'da halk masalları sahasında mühim tetkikler yapılmış, bir çok neticelere varılmıştır. Gédéon Huet, eserinde bu mesainin tarihçesini yaptıktan sonra neticeleri hülâsa ve " uvaffakiyetle kullanılacak usulleri zikrediyor. Eserin üçüncü kısmını teşkil eden „Halk masalları ve Edebiyat„ daha ziyade tarihi edebiyatı alâkadar eden bir mephas olduğu için burada telhisinden sarfınazar ettik.)

I — Halk masalları meselesinin tarihçesi

Fransa'da on yedinci asırda moda olan Perrault [1] tarzını halk masallarının tetkikinde bir merhale saymak doğru olamaz İlmî bir şekilde bu sahaya giriş Eloi yohanneau'nun 1807de«halk masalları hakkında mülâhazalar» ve Walckenaer'in « Perrault'a atfedilen peri ve sergûzeşt masallarının menşeleri hakkında mektub»u [1826] ile başlar.

1813 de bu cereyan Grimm biraderlerle Almanya'da, ondan sonra İtalya, Sicilya, İspanya'da Afanasiev'in Rus hikâyeleri külliyatile ıslav memleketlerinde, 1863de Fransa'da başlar

Bu son tarihten itibaren etnoğrafyacılar ve Folkloristler haylı faaliyetler gösterdiler.

Masalları şöyle tasnif mümkündür: 1 — Harikulâde hikâyeler (merveilleux) [Dev, Peri v.s. masalları] 2 — Realist hikâyeler [Karı - Koca, Hırsız v.s. hikâyeleri] 3 — Tuhaf hikâyeler 4 — Kahramanları hayvan olan hikâyeler. Bunlar iptidaî, yarı medenî kavimlerde daha çoktur, ve hayvanların haricî şekillerini izah eden «étiologiques» masallar, hilekâr ve aptal hayvanların mücadelesini tasvir eden masallar diye tasnif edilir. Masallarda ehemmiyetsiz görünen teferruatın, mantıksız görünen vak'aların eski dinî izler olduğu 1865le R. Köhler'den itibaren etnoğrafya ve folklor tetkikatının masallara verdiği umumiyet - âlemşumulluk ve eskilikle de teeyyüt ediyor.

[1] Charls Perrault halk motiflerinden yazdığı hikâyelerle on yedinci asırda yeni bir tarz çıkarmış Mme d'Aulnoy Contesse de Ségur gibi mukallitler yetiştirmiştir.

Bu umumiyet ve beynelmileliyet nazariyeleri, şimdiye kadar üç sistem halinde serdedildi:

I — Kablettarihî nazariye: Masalların menşeini Hint esatirinde (Vedalarda) arar. Bu nazariye -ki Hindo-Avrupaî nazariye de denir - Hindo - Avrupaî lisanların Sanskritçe ile karabetinin keşfinin neticesi telakki edilebilir. G. Grimm (1819) Dasent (1859) bu nazariyenin müdafiidirler.

II — Tarihî nazariye: Bu gün bile taraftarları bulunan bu nazariyenin evvelkinden farkı, menşe olarak Hindi kabul etmekle beraber, masalların bu sahada, tarihî devirlerde teşekkül ve intişar ettiklerini ileri sürmesidir.

İndiyanist nazariye de tesmiye edilen bu tarzı izahata kurunuvustada bile bazı müelliflerde tasadüf olunur. Lâkin ilk defa ilmî bir surette bu saha üzerinde uğraşan Sylvestre de Sacy olmuştur. Bu âlimle, masalların menşei olarak, Vedalar yerine Pançatantra kaim oldu. Bilâhere Loiseleur Deslougchamps Arap, Acem ve kurunuvusta Avrupa masallarının bu menşeden olduğunu ileri sürdü. İleride tarif edeceğimiz asıl halk masallarına kadar ancak Benfey uzandı. Bu müellifin bütün tetkiklerinde Budizm tesiratı aramak endişesi görülür. Buna göre Pancatantra İslâmlara ve onuncu asırdan sonra islâmlar vasıtasıla cenupten (tahrirî vesaitle), Budist rahiplerinin himmetile Çin'e, Mogolistan'a intişar eden motifler de Mogollar ve Türkler vasıtasıla şimalden şifahî vesaitle Avrupa'ya intişar etmiştir. E. Cosquin bir dereceye kadar G. Paris Benfey' in muakkibi sayılırlar. F. Liebrecht ve E. Loboulaye gibi âlimlerin, kurunuvustanın dinî menkabelerinde Budist izlerini bulmaları bu nazariyeyi hayli kuvvetlendiriyordu.

Fakat Benfey'in nazariyeleri de itiraza maruz kaldı. İngiliz Andrevv Lang, Fransız Gaidoz ve J. Bédier mahallî masallarla Hint masallarının ayrılması[1] lüzümunu, tahrirî rivayetlere ifrat derecesinde itimadın caiz olmadığını ihtar ettiler. Budizme ait zannedilen motiflerin çoğu âlemşümul motiflerdi. Sonra, Benfey'den sonra da neşredilen Hint metinlerinin içindeAvrupa masallarının mahdut bir kısmının motifleri bulundu.

Halbuki Benfey'in ümidi daha büyüktü. Nihayet Hind'e de masalların başka yerlerden gelmesi münakaşa edildi. Yunan ve Mısır'dan Hind'e geçen bir çok motifler, bu itirazı kuvvet lendirdi.

III — Bir çok tenkitlerle epey hırpalanan bu nazariyeden sonra üçüncü bir nazariye, Etnoğrafik nazariye çıktı. Bu nazariye, masalların mitolojilerin değil, medenî hayatın bakiyeleri olduğunu ileri süren Lang, Tylor, M. Lennan gibi etnoğrafların malıdır.

Şüphesiz bu üç nazariyenin de haklı ve kuvvetli oldukları taraflar var; ve az çok üçü de biribirini itmam ediyorlar. Onun için bunları telif edecek bir dördüncü nazariye vaz'ı lâzımdır. İşte bunu kısmen Gaston Paris yaptı. Binaenaleyh masalların teşekkülü hakkında bir noktaya saplanıp kalmak doğru olmaz. İleride görüleceği veçhile bazı motiflerin menşeini bazı usullerle tayin mümkündür. Lâkin masal, edebî neviler gibi müstakir bir şey değildir O bilâkis, daima değişir, yeni yeni unsurler alır, anasından bir çoğunu terkeder, onun için masallarda, Hind'in olduğu kadar Babil, Mısır, İran, Yunan Küçük Asya tesirlerini ve mahallî izleri de aramak icap eder

Bu mutalâat şüphesiz peri masallarına aittir. Realist masallar hatta sembolik - didaktik masalların bir kısmı yenidirler. Hayvan masallarına gelince, bunları medenî insanların temamen remzî - taklidî hikâyeleri diye izah doğru olamaz. Bunlarda etnoğraflarla beraber, çok eski ve iptidaî itikatların izlerini görmek icap eder

Şimdi, bir masalın eskiliği hakkında bir fikir edinebiliriz. Masalın tahrirî bir surette eskiliği muayyen değilse bile tabiî; kıymeti, şöhreti gibi şeraiti nazarı dikkate alınarak çok ihtiyatlı hareket edilmek şartile onun çok geniş bir coğrafî sahaya yayılmış olması eskiliğini isbat edebilir.

İşte, son yarım asırlık Halk Bilgisi mesaisi neticesinde, bu usulle bir çok masalları tetkik ve takribî bir surette tarihleri ve sahaları tesbit edilmiştir

II. Halk masallarının teşekkül ve tekâmülü

Halk masalları, avam tabakasına mensup fertler tarafından şifahî bir surette nesilden nesile

intikal eden an'anavî hikâyelerdir. Bu tarifte, hikâyelerin menşei mevzuubahs değildir. Yani menşede masal «halka ait» dediğimiz vasfı haiz olmıyabilir. Biz masalları ekseriyetle, çocuklara kadınlar tarafından söylenir zannederiz. Halbuki, bu umumî bir kaide değildir Gemiciler, balıkçılar aralarında masal anlatırlar Mamafi asıl « masal hafızları » nı kadınlar teşkil eder

Bir kanun olarak vazedilebilir ki kavimler medenileşdikçe, masallar intifaî, maksatlı vasıflarını kaybediyorlar ve erkeklerden kadınların inhisarına geçiyorlar

Masallarda itikat mevzuubahs değildir, bu ancak masallarda tarihî şahsiyetler bulunduğu veya masal dinî eserin bir parçasından ibaret olduğu taktirde olur Masalla menkabenin farkı da bu itikat meselesinde ve zamanların, mahallerin, isimlerin gayrı muayyen olmasındadır Şekil itibarile de masallar, bir takım kılişeler, hususî üslûp tarzları arzeder. Halk masalı diyoruz; tabiî bu tabir, etnoğrafiyanın, menşeini iptidaî cemiyetlere verdiği masallar için doğru olamaz.

Çünkü biz, iptidaî cemiyetlerde avam, havas diye ayrılık görmeyiz. Daha yeni masallarda bu vasfın başlıca miyarını masalda «Kahramanın fakir, avamdan bir şahıs olması, onun zalim zenginlere karşı isyan etmesi, ekseriya zekâsı sayesinde galebe çalması umumî» motifi teşkil eder. Görülüyor ki ruhiyatçı, Riklin,in rüya gibi masalları da arzunun mahsulü addetmesi esassız bir prensip değildir.

Bir masalın variyantlarını mukayese ederek en eski şeklini bu suretle menşeini bulmak her zaman mümkün değildir.

Lâkin, bazan iyi usullerle yapılan bir çok monografiler çok iyi neticelere vasıl olmuşlardır. « Gaston Paris » in Fin Folkloristi « Aerne » nin, Miss Mariane Roalf CoX'un monografileri gibi. Evvelâ «Kazualist» nazariye dediğimiz, bir masalın başka şekillerde tekrar tekrar icat edilmiş olması nazariyesinden içtinap etmelidir. Mevzuların tekrarı, ya kâinatta Goethe'nin daimî münasebetler dediği münasebetlerin mevcudiyetile veya biri birinden uzak kavimlerde aynı itikatların, an'analarin cari olmasile izah edilebilir.

Eğer bir takım masallar arasında müşabih sergüzeşt silsileleri varsa,o zaman bunların biri birine tarihî bağlarla merbut oldukları kabul edilebilir.

Bir masalın ceddini, hiç olmazsa nazarî birşekilde bulmak için, kablî mefhumlardan tecerrüt etmek, bütün variyantlardan (ihtiyatlı olmak şartile yazılı variyantlardan dahi) istifade etmek lâzımdır. Bu suretle işe başladıktan sonra biri birinden uzak coğrafî sahalarda elde edilen müşterek safha, archétype motifi teşkil eder. Şüphesiz bu arşetipin bulunduğu variyantlar ne kadar çok ve ne kadar münteşir ise masalın ilk esasî şeklinin bu olduğu da o kadar muhakkak olur

Bu usulün tatbiki mantıkî bir silsile takip eden realist masallarda kolaydır. Lâkin Peri, Dev masallarında iş daha güçleşir. Bazan bu gün iki masal halinde söylenen motiflerin hey'eti umumiyesi eskiden bir masal teşkil ettiği gibi bazan da bunun aksi vakidir.

Mukayeselerden sonra menşe tayini kalıyor. Bu hususta edebî ve tarihî metinlerin yardımına ihtiyaç vardır. Bu usulle bir çok masalların menşei tayin edilmiştir:«İki kardeş»ismindeki Mısır masalı gibi.Şüphesiz menşeler büyük hudutlar dahilinde gösterilir. Meselâ: bir masalın Yunanistan, Mısır, İtalya'da en esaslı ve eski motiflerinin bulunması, ona Bahrisefit havzasını vatan olarak verdirir

Masalların menşe ve tekâmülü hakkında bu izahattan sonra onların nasıl tagayyür ettiklerini, bazan bunun niçin tereddî suretinde olduğu meselesi kalıyor. «Halk masalları menşe itibarile maşerî mahsuldür» demek onların gene muayyen bazı san'atkârlar tarafından icat edildiğini reddetmek değildir. Yalnız, masal hiç bir zaman o san'atkârın şahsî izini taşımaz ve tağayyür etmeğe, büyümeğe, küçülmeğe müstaittir. Netekim, artık halkın malı olduktan sonra böyle olur. Masalların tereddisi ise onların nisbeten medenî bir kavimden daha az medenî bir kavme geçtikleri zaman olur Meselâ: İnsan kahramanları havi masallar iptidaî kavimlere gelince hayvan kahramanlı masallara munkalip olur.

Bütün bu izahat anlatıyor ki bir çok masalların menşelerinin, en eski şekillerinin bulun-

* «KÖROĞLU» NA AİT KİTABİYAT *

Halk bilgisi sahasında son senelerde gösterilen mesai neticesinde «Köroğlu» destanının zengin rivayetleri meydana çıkarılmaktadır Yalnız Türkiye'de değil, Azerbaycan ve Türkistan gibi diğer Türk ülkelerinde aynı destanın halk içinde yaşıyan muhtelif şekilleri toplanmakta ve halk edebiyatına karşı gösterilen bu inhimak ve merak millî destanların tetkiki meselesini canlandırmaktadır.

«Köroğlu» gibi bütün Türk ülkelerinde müşterek olan bir millî destanın tetkiki ise sırası gelmiş olan ilmî ve harsî meselelerden biridir.

Bu sahada çalışanlara bir faydası olur ümidile burada «Köroğlu»na ait kitabiyatı neşrediyoruz Kitabiyatın bununla iktmal olunduğu iddiasında değiliz. Onun için diğer arkadaşların da bildiklerini neşretmelerini rica ediyoruz

(KÖROĞLU) RİVAYETLERİ (METİN VE TERCÜMELER)

1—*İstanbul'da müteaddit defalar basılan taş basma rivayetler.* Bu nushalar yekdiğerinden farksızdır Çoğu 13-15 sahifadan ibarettir.

2 —*İgnas Konuş* Radlof külliyatının (Proben) sekizinci cildinde Rus akadimisi hurufatile neşredilmiştir. Bu rivayet İstanbul'da basılan nushalardan birinin akadimi hurufatile transkripsiyonundan başka bir şey değildir.

3— *Alexandr Chodzko'* nun topladığı Azerbaycan rivayeti. Paris millî kütüphanesinde mahfuzdur. (S P.994). Bundan istinsah edilen nusha İstanbul Türkiyat Enstitüsünde mahfuzdur.

4— *A. Chodzko.* (Bu nushanın İngilizce tercümesi) Specimens of the popular poetzy of Persia as found in the adventures and improvi-sations of Kurroglu the Bandit minstrel of Northern Persia lond. 1842. Bu eserin

---

maması masalların tekâmülünün esrarengiz bir surette olmasını icap edecek bir şey değildir Her gün bir az daha ilerileyen yeni yeni tetkikat bu sahanın müsbet neticeler itibarile çok feyizli olduğunu bize gösteriyor.

Pertev Naili

mukaddemesinde «Köroğlu» na ait bir tetkik vardır

5— Aynı eserin *Wolf* tarafından almancaya tercümesi (Die Abenteur und Gesönge Köroglu, s, dez Räuberś und Dichters. Iena 1843

6—Aynı eserin*S.Penn* tarafından Rusça tercümesi Tiflis1856 S Penn bu tercümeye kendi tarafından ufak bir mukaddime de yazmıştır.

Chodzko' nun rivayeti on üç meclisten ibaret olup bu güne kadar neşrolunan rivayetlerin en zenginidir.

7— Baron A. von-Hakstlıausen tarafındanKafkasya'da bir alman kolonisti ağzından tesbit ettiği dört sahifalık bir rivayet«Rusca» [Zakafkaskiy kray. Petersburg 1857 T.I 149-153].

8— Özbek rivayeti «Köroğlu Sultan» kazan 1890. Molla Hasan Mirbala oğlu tarafından 1885 de yazılmıştır. 90 sahifalık eserdir.

9— Doktor *Meszaros gyula:* Köroğlu. Budapest 1912 Macarca 16 sahifalık eserdir.

10 — Veli Huluflu. Köroğlu. Azerbeycan rivayeti. «Azerbeycanı öğrenen cemiyet»in neşriyatından. Baku 1927. Kör oğluna ait kısmı 104 sahifadır.

Eserde Köroğolu'nun iki kolu yazılmıştır : Bağdat ve Tokat seferleri. Eserin mukaddemesinde kitabiyat vermek tecrübesi, Köroğlu'na nisbet edilen türküler, darbımeseller ve rivayetin diğer parçaları mevcuttur.

11— Erzurum rivayeti. İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi talebesinden ve H. B. D. azalarından *Sırrı Numan* beyin elinde bulunan nusha, Erzurum'lu Aşık Mıktat ağzından tesbit edilmiştir Dokuz koldan ibarettir: 1 - Ayvaz kolu; 2 - Köse kolu; 3 - Bolu; 4 - Giriz oğlu Mustafa bey kolu; 5 - Halep kolu; 6- Kpucu kolu; 7- Ken'-an kolu; 8 - Turna teli - Bağdat kolu; 9- Silistire kolu.

Bu rivayet bu güne kadar malum olan rivayetlerin en zenginidir Yakında Halk Bilgisi Derneğince neşrolunacaktır.

*12—Maraş rivayeti.*Edebiyat fakültesi talebesinden Petev Naili Beyin elinde bulunan nushadır. Bu nushayı Yüksek Muallim mektebi müdür muavini Haydar Niyazi Bey Maraş'tan getirmiştir. Orada Köroğlunu « Köroğlucu» denilen destancılar söylerlermiş. Bu nusha Maraş'ta, ihtimâl eski bir nushadan, yeni istinsah edilmiş bir defterdir.

Fena ve karışıktır. Mensur kıssaları yoktur. Nushada bir fihrist vardır: 1 - Huylu bey meselesi; 2 - Ali oğlu Hasan paşa ile Huylu meselesi; 3 - Huylu bey ile olan meselesi; 4 - Ayvaz meselesi 5 - Şirin dune meselesi ; 6 - Gurcüstan meselesi; 7 - Harbendeli hikâyesi ; 8 - Kör hikâyesi; 9 — Harbendeli kik; 10 - Zor bezirgân hikâyesi; 11- Beylerin vukuatı; 12- Kör oğlunun zindana düşdüğü; 13 - Erzurum hikâyesi; 14 - Cırıt afşar hik; 15 Beylerin zindana düşdüğü; 16- Birinci Çin hikâyesi; 17 - Dağıstan hikâyesi; 18 - gene Çin hikâyesi; 19 - İkinci Çin hikâyesi; 20 - Dörtyüz kişiye Bağdat hikâyesi; 21 - Orduyi Bağdat hik; 22 - Frank hikâyesi; 23 - Asker dağılıp kendinin Şama gittiği; 24 - Ermeni bezirgân hikâyesi.

13 — Kazak - Kızgız rivayeti. «Ulu Tağ»da Turgay)ki Baganalı - Nayman kabilesi Şeyhi Ahmet İşan elinde bulunan eski yazma nusha. Bu rivayet özbek rivayetinden az çok farklıdır. Köroğlu'nun mezar içinde doğduğu, ölü annesinin sütile beslendiği ve bundan dolayı «Köroğlu tesmiye olunduğu söylenen kısım bu rivayetin mukaddemesini teşkil etmektedir.

KÖROĞLU'NA AİT NOTLAR VE TETKİKLER

14 — Prof. A. Samayloviç' in Rus Arkeoloji cemiyetinin Şark şubesinde okuduğu rapor (Zapiski Wost Otd. c XIX sah. IV-V)

15 — Ziya Gökalp. « Eski Türklerde içtimaî teşkilât » makalesinde «Millî tetebbular mecmuası III S. 447»

16— Köprülüzade M. Fuat. (Türk edebiyatı tarihi) İstanbul 1926 S. 67-68

17— Ahmet Zeki Velidi. İstanbul Darülfünunuda takrir ettiği dersler «not».

18— Ahmet Kutsi. «Köroğlu'na dair» «Halk Bilgisi mecmuası» Ankara 1928 S. 110-116»

A. Kutsi Bey Paris Millî kütüphanesinde mahfuz chodoko nushasından da bahsetmiştir.

Abdülkadir

H.B.D. İlim encümeni azasından

Halk Bilgisi Derneğinin yıl dönümü - Halk Bilgisi Derneği 1 teşrinisani 929 tarihinde ikinci yıl dönümünü idrak etmiş, hayatının ikinci senesini bitirerek üçüncü senesine girmiştir Bu münasebetle Derneğin İstanbul merkezince teşrinisaninin birinci cuma günü akşamı Türk Ocağında bir müsamere tertip olunmuştur. Müsamerede Şehir Bandosu tarafından istiklâl marşı çalındıktan sonra, merkez Kâtibi Umumisi, Derneğin kuruluşuna ait hatıralarını nakletmiş ve Derneğin bu günkü vaziyetini kısaca anlatmıştır. Bunu müteakip Şehir Cazbandının rakıs havalarile dansa başlanmıştır. Dans arasında Dernek azasından altı genç Zeybek oyunu, kezalik azadan üç genç te Erzurum'un millî oyunlarını oynamışlardır. Gece saat üçe kadar devam eden müsamereye Dernek azasından maada, Darülfünun müderrisleri; Lise muallimleri, gazeteciler ve diğer davetliler iştirak etmişlerdir.

Yalvaç muhabirliği - Dernek teşkilâtı Anadolu'da yavaş yavaş ilerlemekte ve muhtelif merkezlerde muhabirlikler vücuda getirilmektedir. Bu cümleden olarak ahiren Yalvaç'ta bir Dernek muhabirliği teşkil olunarak muhabirlik vazifesi Orta mektep muallimlerinden Hurşit Bey tarafından der'uhte edilmiş ve mumaileyh faaliyete başlamıştır. Mecmuamız kendisine mesaisinde muvaffakıyet diler

Sıvas muhabirliği - Derneğin Sıvas muhabiri Abdülkadir B memuren Ankara'da yerleştiği için Sıvas muhabirliği vazifesi, Lise Edebiyat muallimi Halit Turhan B. tarafından der'uhte edilmiştir. Mecmuamız Sıvas gibi mühim bir merkezde Dernek işlerini ifaya başlıyan genç muallimin faaliyetinde muvaffak olmasını temenni eder

Mehmet Turhan Beye (Bayburt)

Elinizde bulunan elyazısı Türkçe lugat kitabi «Ellugatınnevaiye» denilen ve ABUŞKA namiyle maruf lugat kitabidir. Bu eser hakkında avrupa'lı müsteşriklerden en evvel Abel-Remuzat bahsetmiştir. (Recherches sur les langues tartares cilt 1 Paris 1820). Bundan sonra Berezin Petersburg kütüphanelerindeki Türkçe eserler hakkında yazdığı eserde bahsetmiştir. Macar âlimlerinden Vambery bu eseri macarca neşretmiştir. (Macar akademisi neşri 1862). Nihayet bu eser Rus müsteşriklerinden Velyaminof - Zernof tarafından muhtelif nushaların mukabelesiyle, 1868 de neşredilmiştir.

HALK BİLGİSİ DERNEĞİNİN KİTAPLARI

Çıkanlar

Halk Bilgisi Rehberi	Birinci basılışı (mevcudu yoktur)
Seçme Halk şiirleri	(mevbudu azdır)
Halk Bilgisi mecmuası	Birinci cilt: 1928
Halk Bilgisi Rehberi	İkinci basılışı
Seçme Memleket şiirleri	(Mevcudu yoktur)
Yunus Emre	. . .
Erzurum oyunları ve oyun havaları	Sırrı Numan B.
Türkistan San'atkârları	A. Samayloviç
Türkçede «Daş» lahikası	Caferoğlu Ahmet B.

Çıkacaklar

Halk Bilgisi	Van gennep
Bilmeceler	Hamamizade İhsan B.
Sinop ve muhitine ait halk itikatları	Mehmet Şakir B.
Türk Halk Bilgisine ait kitabiyat	Raife Hakkı H.
Masallar	İki cilt
Dadaloğlu divanı	Ahmet Şükrü B.
Gaziayintap türküleri	Hurşit B.

Dernek neşriyatı için (Halk Bilgisi Derneği : İstanbul - Beyazit) adresine müracaat olunmak lazımdır. Neşriyat bedellerinden Dernek azasına yüzde yirmi tenzilat yapılır.

Fiatı (10 kuruştur

HALK BİLGİSİ HABERLERİ

H. B. D. İstanbul merkezi tarafından çıkarılır aylık mecmua

Sayısı [10] kuruştur

Senelik abonesi [120] altı aylığı [60] kuruştur Yazı ve idare işleri için muracaat yeri:

(Halk Bilgisi Darneği merkezi: İstanbul—Beyazit)

HALK BİLGİSİ MECMUASI

H. B. D. Umumî merkezi tarafından çıkarılır senelik tetkik ve ihtisas mecmuası

1928 senesine mahsus birinci cildi neşrolundu İki yüz büyük sahifadan murekkep olan bu ciltte Türk Halk Bilgisine müteallik tetkikler, maddeler, vesikalar, memleketimizde ve Avrupa'da Halk Bilgisi faaliyetlerine ait haberler, kitabiyat tenkitleri vardır. Bu ilk cildin

fiatı [125] kuruştur

Mecmuanın 1929 yılına ait ikinci cildi hazırlanmış olup kânunusani bidayetinde neşrolunacaktır. Yazı ve idare işleri için müracaat yeri:

(Halk Bilgisi Derneği merkezi: İntanbul—Beyazit)